

ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

THE CONCEPT OF EVIDENCE AND PROVING IN THE CONSTITUTIONAL COURT PROCESS

Гордєєв В.В., д.ю.н., доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
v.gordiev@chnu.edu.ua
0000-0002-1778-0432

Поняття доказу належить до основних у теорії доказів і доказування. Зміст поняття доказу значно впливає на встановлення та реалізацію прав й виконання обов'язків учасниками конституційного судочинства. Отже, вірне визначення поняття доказу є беззаперечною умовою досягнення істини в справі.

Судовими доказами є фактичні дані та відомості, які здатні опосередковано чи прямо підтвердити факти, які мають значення для правильного вирішення певної судової справи, виражені в передбаченій законом процесуальній формі (засобах доказування), зібрані й досліджені у встановленому процесуальним законом порядку.

Судові докази – це не інформація як така, а система логічно організованих у процесуальній формі доводів, що використовують процесуальні засоби для формування в суді переконання щодо істинності фактів предмета доказування.

У процесуальних кодексах України узагальнено наведено таке визначення доказів – будь-які фактичні дані, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. В конституційному судочинстві поняття доказів не розкрито ні в Законі України «Про Конституційний Суд України», ні в Регламенті Конституційного Суду України.

На формування внутрішнього переконання судді Конституційного Суду України з питань оцінки доказів значний вплив мають об'єктивні та суб'єктивні фактори. До об'єктивних належать обставини та факти, які були встановлені під час розгляду справи; до суб'єктивних – особисті риси характеру та свідомості: світогляд, професійність, правова культура, правосвідомість і справедливність.

Докази в конституційному судочинстві – це фактичні дані, причини, аргументи, інструменти або засоби, переважно процесуального характеру, спрямовані на перевірку на відповідність Конституції України певних нормативних документів та на іншу процесуальну діяльність Конституційного Суду України.

Судове доказування – це не лише єдність логічної і процесуальної форм діяльності, а логічна діяльність щодо збирання, подання та оцінки доказів, здійснена в рамках процесуальної форми.

Ключові слова: докази, юридичні факти, судове доказування, конституційне судочинство, юридичні презумпції.

The concept of proof belongs to the basic ones in the theory of proofs and proofs. The content of the concept of evidence significantly affects the establishment and realization of rights and the performance of duties by participants in constitutional proceedings. Therefore, the correct definition of the concept of evidence is an indisputable condition for achieving the truth, ensuring the legality and validity of court decisions.

Judicial evidence is factual data and information that can indirectly or directly confirm facts that are important for the correct resolution of a certain court case, expressed in the procedural form prescribed by law (means of evidence), collected and examined in the procedure established by procedural law.

Judicial evidence is not information as such, but a system of arguments logically organized in a procedural form, using procedural means to form a conviction in court about the truth of the facts of the subject of evidence.

The procedural codes of Ukraine summarize the following definition of evidence - any factual data on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances justifying the claims and objections of the parties, and other circumstances that are important for the correct resolution of the case. In constitutional proceedings, the concept of evidence is not disclosed either in the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine" or in the Regulations of the Constitutional Court of Ukraine.

Objective and subjective factors have a significant influence on the formation of the internal conviction of a judge of the Constitutional Court of Ukraine regarding the evaluation of evidence. The objective ones include the circumstances and facts that were established during the consideration of the case; to the subjective - personal traits of character and consciousness: outlook, professionalism, legal awareness and justice.

Evidence in constitutional proceedings is factual data, reasons, arguments, tools or means, mainly of a procedural nature, aimed at checking the compliance of certain regulatory documents with the Constitution of Ukraine and other procedural activities of the Constitutional Court of Ukraine.

Forensic evidence is not only a unity of logical and procedural forms of activity, but a logical activity related to the collection, presentation and evaluation of evidence, carried out within the framework of a procedural form.

Key words: evidence, legal facts, proving, constitutional proceedings, legal presumptions.

Постановка проблеми. На сьогодні точаться численні дискусії серед науковців та практиків щодо поняття та змісту доказів і доказування в судовому, в тому числі й конституційному, процесі. Так, немає єдності щодо розуміння поняття вказаних дефініцій, класифікації доказів, етапів та суб'єктів доказування, властивостей доказів тощо. Тому вказане дослідження є важливим та актуальним.

Вивченням доказової діяльності у конституційному процесі займалися такі вчені як Д. Белов, М. Белова, Ю. Бисага, В. Данко, М. Костицький, Н. Шапала та О. Щербанюк тощо.

Метою статті є дослідження поняття доказування та доказів у конституційному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Судовими доказами є фактичні дані та відомості, які здатні опосередковано чи прямо підтвердити факти, які мають значення для правильного вирішення певної судової справи, виражені

в передбаченій законом процесуальній формі (засобах доказування), зібрані й досліджені у встановленому процесуальним законом порядку.

Поняття доказу належить до основних у теорії доказів і доказування. Зміст, що як правило вкладається в поняття доказу, значно впливає на встановлення та реалізацію прав й виконання обов'язків учасниками судочинства. Отже, вірне визначення поняття доказу є беззаперечною умовою досягнення істини в справі.

Зауважимо, що генезис поняття та змісту доказів характеризується різноманітними поглядами вчених на досліджуване поняття. Так, узагальнено під доказами розуміли: певні факти, а не відомості про них, факти реальної дійсності, лише як відомі факти, за допомогою яких можна встановити невідомі факти, як джерела відомостей про факти тощо. Також існували думки про те, що ототожнення доказів з фактами реальної дійсності є помилковим, може призвести до суперечностей та плутанини.

Теорія доказів найбільш розвинута у кримінальній процесуальній науці. Значна частина результатів досліджень може бути застосована й в конституційному судочинстві. Так, докази серед криміналістів прийнято розглядати як джерело відомостей про ті факти, що підлягають встановленню, та доказ означає той факт, з якого робиться висновок про інший факт.

Судові докази – це не інформація як така, а система логічно організованих у процесуальній формі доводів, що використовують процесуальні засоби для формування в суді переконання щодо істинності фактів предмета доказування.

У процесуальних кодексах України узагальнено наведено таке визначення доказів – будь-які фактичні дані, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. В конституційному судочинстві поняття доказів не розкрито ні в Законі України «Про Конституційний Суд України», ні в Регламенті Конституційного Суду України.

Докази в конституційному судочинстві – це фактичні дані, причини, аргументи, інструменти або засоби, переважно процесуального характеру, спрямовані на перевірку на відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційне тлумачення Конституції України; надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. У цьому розумінні йдеться не тільки про забезпечення верховенства Конституції, а й про гарантування захисту основних конституційних прав.

Судове доказування – це не лише єдність логічної і процесуальної форм діяльності, а логічна діяльність щодо збирання, подання та оцінки доказів, здійснена в рамках процесуальної форми.

На думку О. Чучукало, між доказуванням та отриманням інформації в інших галузях пізнання існує суттєва відмінність, обумовлена тим, що діяльність зі встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, регламентована нормами права та має правову форму. Процесуальна форма визначає всі основні сторони доказування: його мету, предмет, джерела, способи та порядки отримання і перевірки інформації про обставини, які підлягають встановленню у справі, основні

правила оцінки доказів, коло суб'єктів доказування, їх права та обов'язки тощо. Вона покликана вказати найбільш ефективний, оптимальний шлях пізнання, а також належним чином забезпечити зацікавленим особам реалізацію їх прав. Дотримання цієї форми – важлива гарантія достовірного встановлення всіх обставин справи [1, с. 58].

Сутність доказування та пізнання як складової та цілого правової онтології в судовому конституційному процесі полягає в отриманні знань про предмет дослідження, тобто пізнання є гносеологічним підґрунтям доказування, оскільки доказують завжди пізнане, однак їх не слід ототожнювати, адже пізнання може обмежуватися з'ясуванням будь-якої обставини тільки судом, натомість метою доказування є реалізація конституційного принципу обґрунтованості прийнятих ним рішень [2, с.373].

Пізнавальною щодо правил доказування є практика Конституційного Суду Молдови. Так, в рішенні від 10 березня 2022 року зазначено, що скажник порушив питання конституційного захисту власності державних службовців на рівних умовах із захистом власності інших категорій громадян. У § 28 Суд постановив, що тягар доказування у справі державних службовців, які обвинувачуються у незаконному збагаченні, не може бути скасований. В іншому випадку, стверджує Суд, він порушив би статтю 21 Конституції, яка гарантує презумпцію невинуватості (§ 35). Дозвіл на скасування тягара доказування у випадку державних службовців, які обвинувачуються у незаконному придбанні майна, матиме дискримінаційний характер по відношенню до інших категорій громадян (§ 38). У § 29 Суд дійшов висновку, що конфіскація може бути призначена лише після того, як державні органи доведуть незаконне заволодіння майном особою. Розкриваючи зміст «презумпції», Суд звернув увагу на те, що незаконне заволодіння майном особою має бути доведено (§ 24). Згодом, у § 25, Суд «нерозривно» пов'язав презумпцію власності з презумпцією невинуватості, припустивши застосування стандарту доказування, що застосовується у кримінальному провадженні, з відповідними гарантіями (наприклад, правом особи не інкримінувати себе) [3].

Доказування – це складний процес, у результаті якого суддя, використовуючи, зокрема, методи формальної логіки, формує власну думку у справі, ключове значення щодо якої має психологічна сторона процесу доказування, що постає не лише механізмом формування доказів, а й елементом формування внутрішнього переконання суб'єктів доказування як основи для оцінювання сукупності доказів [4, с.8]. На формування внутрішнього переконання судді Конституційного Суду України з питань оцінки доказів значний вплив мають об'єктивні та суб'єктивні фактори. До об'єктивних належать обставини та факти, які були встановлені під час розгляду справи; до суб'єктивних – особисті риси характеру та свідомості: світогляд, професійність, правосвідомість і справедливість.

Розгляд справ у Конституційному Суді України здійснюється за участю певних суб'єктів, які впливають на процес доказування. Вони мають різний правовий статус, неоднакову мету участі у конституційному провадженні. Сторони конституційного провадження відіграють ключову роль у ньому. Без них не може розпочатися саме провадження, адже Конституційний Суд України не наділений правом з власної ініціативи відкривати провадження в справах [5, с. 143].

Висновки. Докази в конституційному судочинстві – це фактичні дані, причини, аргументи, інструменти або засоби, переважно процесуального характеру, спрямовані на перевірку на відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційне тлумачення Конституції України; надання висновків про

відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною

Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Доказування в конституційному судочинстві – це не лише єдність логічної і процесуальної форм діяльності, а й розумова діяльність щодо збирання, подання та оцінки доказів, здійснена в межах процесуального законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чучукало О. Встановлення істини як мета доказування. *Право України*. 2006. № 1. 160 с.
2. Шаптала Н. К. Онтологічні й аксіологічні особливості доказування в конституційному судовому процесі зарубіжних країн. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 370-380.
3. Hotărâre privind revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 21 din 20 octombrie 2011 privind interpretarea articolului 46 alin. (3) din Constituție și a Hotărârii Curții Constituționale nr. 6 din 16 aprilie 2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și din Codul de procedură penală (cererea nr. 28 din 22 februarie 2022) URL: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=803&l=ro#top>
4. Шаптала Н. К. Філософсько-правові виміри доказування в конституційному судовому процесі : дис. ... д-ра юрид. наук. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 423 с.
5. Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 200 с.